

Asphyxia

EFTIR FYRIRLESTUR á Læknadögum 2005 setti Sveinn Kjartansson, barnalæknir, fram þá ósk að íslenska heitið **fósturköfnun** yrði tekið til endurskoðunar. Það er bein þýðing úr ensku, **fetal asphyxia**, eða latínu, **asphyxia fetalis**. Reyndar sækja erlendu heitin, eins og mörg önnur alþjóðleg læknisfræðiheiti, uppruna sinn bæði til latínu og grísku. Nafnorðið **fetus** komið úr latínu (foetus) og táknar **fóstur**, ófætt afkvæmi. Hjá mönnum er oftast átt við tímabilið frá níu vikna meðgöngulengd til fæðingar. Fyrir þann tíma nefnist hið verðandi afkvæmi **fósturvísir** (embryo).

Heitið **asphyxia** er hins vegar komið úr grísku, samsett úr neitandi forskeytinu **a-** og orðhlutanum **sphix(is)**, sem merkir **sláttur** (hér: æðasláttur, puls). Upphaflega hefur **asphyxia fetalis** því vísað í stöðvun æða- eða hjartsláttar hjá nýfæddu barni, **púlsleysi**, en síðar verið tekið til notkunar um ástandið sem af slíku leiðir. Hugtakið **asphyxia** er nú skilgreint á örlítið mismunandi vegu. Í læknisfræðiorðabók Dorlands segir: *sjúklegar breytingar sem stafa af súrefnisskortri í innönduðu lofti; leiðir til lækkunar súrefnis og hækkunar koltvísyrings*. Í læknisfræðiorðabók Stedmans segir hins vegar: *truflun eða skortur á skiptum súrefnis og koltvísyrings við loftun; samsett koltvísyringshækkun og súrefnisskortur eða súrefnisleysi*. Íðorðasafn lækna gefur heitið **köfnun** og útskýrir þannig: *súrefnisþurrð og koltvúldisfyrirsöfnun, sem leiðir til meðvitundarleysis*.

Asphyxia fetalis

Hugmynd Sveins snerist ekki síst um það að birt væru fleiri íslensk heiti, þannig að **fósturköfnun** vísaði einungis til ástands sem fram kemur fyrir fæðingu, en ekki til ástands hjá nýfæddu barni. Auðvelt virðist að verða við því með því að taka mið af þeim erlendu fræðiheimum sem völ er á, að því gefnu að menn sætti sig við að íslenska heitið **köfnun** sé viðunandi til að tákna það ástand sem fræðiheitið **asphyxia** vísar til. **Prenatal asphyxia** verður þá **fyrirburðarköfnun**; **intrapartum asphyxia** (birth asphyxia) verður á sama hátt **fæðingarköfnun**; **perinatal asphyxia** verður **burðarmálsköfnun** og **neonatal asphyxia** verður **nýburaköfnun**. Til eru einnig heitin **asphyxia cyanotica** (blue asphyxia), sem má nefna **blámaköfnun**, og **asphyxia pallida** (white asphyxia), sem á sama hátt má nefna **fölvaköfnun**.

Nefna má að Íslensk læknisfræðiheiti Guðmundar Hannessonar frá 1954 tilgreina heitin: (*púlsleysi*), *öndunarleysi*, *köfnun*, *daudadá*, til útskýringar á **asphyxia**.

Stereotaxy

Þetta heiti birtist í orðabók Dorlands með skýring-

unni *stereotactic surgery*. Orðabók Stedmans lýsir nánar: *nákvæm aðferð til að eyðileggja djúplæga staði í heila, sem staðsettir eru með því að nota þrívíddarhnit*.

Garðar Gíslason, læknir á heila- og taugaskurðeild Landspítala, sendi tölvupóst og sagði að slíkar aðgerðir hefðu byrjað hér á landi vorið 2000. Við undirbúning aðgerðar er rammi festur á höfuð sjúklings og tölvusneiðmyndir teknar til að staðsetja líffærishluta eða meinsemd. Síðan eru reiknaðir út staðsetningarpunktur (hnit) þess sem aðgerðin beinist að. Garðar segist hafa dottið niður á heitið **hnitastunga**. Það er þegar komið á flot og virðist lífvænlegt.

Undirritaður tekur þessu fagnandi og leggur til að heitið **hnitastunga** verði notað um staðsetningar- aðferðina (G. stereotaxis. E. stereotaxy), en að við bætist **aðgerð** eða **skurðaðgerð** til að vísa ótvírátt í það sem síðan er gert. Benda má á að stundum eru tekin sýni úr meinsemdum, sem nefna má **hnitastungusýnistöku**. Til greina kemur að mynda almenna heitið með stofnsamsetningu, í stað eignarfallssamsetningar, og að það verði þá **hnitstunga**. Æskilegt er að fækka atkvæðum í margsamsettum heitum sem mest. Það er þó ekki aðalatriði. Hér er komið fram lýsandi og vel myndað nýyrði sem á skilið fulla viðurkenningu.

Systemic

Hálfðán Ómar Hálfðanarson hjá Þýðingamiðstöð utanríkisráðuneytisins bað um skoðun á orðasambandinu **systemic toxicity**. Undirritaður svaraði með löngu tölvubréfi þar sem því var meðal annars lýst að lýsingarorðið **systemic** virtist „eilífðarverkefni“ af því að það væri svo oft losaralega notað.

Íðorðasafn lækna útskýrir orðið **systemic** sem: *kerfistengdur. Sem varðar allan líkamann*. Vísað er í samheitið **systematic**: 1. *kerfisbundinn. Sem varðar tiltekið líffærakerfi*. 2. *kerfistengdur; sjá systemic*. Í læknisfræðiritum má sjá að heitið **systemic** er ýmist notað um fyrirbæri sem eru almenn eða útbreidd, andstætt við þau sem eru staðbundin, eða um fyrirbæri sem tilheyra, tengjast eða eru bundin við tiltekin líffærakerfi.

Undirritaður lagði að lokum fram tillögu að orðabókarfærslum: **systemic**: 1. *almennur, útbreiddur, dreifður. Sem á við um allan eða stóran hluta líkamans, andstætt við staðbundinn*. 2. *kerfisbundinn, kerfislægur, kerfistengdur. Sem á við um tiltekið vefja- eða líffærakerfi*. **systemic toxicity**: 1. *almenn eða útbreidd eiturverkun. Getur náð til margra vefja og líffæra, andstætt við staðbundna eiturverkun*. 2. *kerfisbundin, kerfistengd eða kerfislæg eiturverkun. Nær til tiltekinnna líffæra eða kerfa*.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er læknir á Landspítala Hringbraut.